

LUND UNIVERSITY

Tornet avslöjas

Wienberg, Jes

Published in:
Lindholmen

1995

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (1995). Tornet avslöjas. I M. Mogren, & J. Wienberg (Red.), *Lindholmen: Medeltida riksborg i Skåne* (s. 121-127). (Lund studies in medieval archaeology; Vol. 17).

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lindholmen. Medeltida riksborg i Skåne.

Lund Studies in Medieval Archaeology 17, Stockholm 1995, s. 121-127.

Tornet avslöjas

JES WIENBERG

Lindholmens silhuett

Lindholmen syntes på långt avstånd. Ja, ända från Börringe. Först en glimt av tornen mellan träden och bort över sjön. Sedan borgens silhuett i sin helhet, när skogen släppte greppet. Märkligt reste sig murarna på en plats, där det kunde tyckas omöjligt att bygga något. Vid bron ut till borgen finns den första kontrollen. På väg ut längs den smala träbron över sankmarken har vi tid att begrunda de otillgängliga murarna och de höga tornen. Borgen är avvisande för fiender, men trygg för vänner. Hela tiden observeras vår färd från skyttegången, där soldater beväpnade med armborst patrullerar. Och innan vi rundar hörnet och får syn på den välbevakade ingången, är vår ankomst känd sedan länge. Jag berättar om vårt ärende och kontrolleras framför porttornet med dess vindbrygga och fällgaller. Släpps genom den mörka tunneln in på den stenbrolagda borggården. Bländad av ljuset skådar vi nu Lindholmens mäktigaste torn, borgens mittpunkt, fästningens sista tillflykt om någon angriper. Är det här, i kärntornets källare, som den förödmjukade Albrekt av Mecklenburg, tidigare Sveriges konung, liksom hans son hertig Erik, hålls fången? Vi har haft tid att tänka över vår visit, men nu är det för sent att vända.

Förflyttar vi oss till nutiden, kunde kontrasten knappast vara större. Vi vandrar från parkeringsplatsen förbi en skylt, som berättar, att här låg en gång Lindholmen, en

av Skånes viktigaste borgar. Vi följer stigen ut över ängen, passerar förbi "Drottning Margaretas trädgård", och ser i fjärran bara en låg kulle, som häver sig över marken. Ängen har nyligen varit översvämmad, men vi kommer torrskodda över bron vid Sege å. Går upp över den utjämnade vallen, ned i den torrlagda vallgraven och uppför slänten för att komma upp på själva borgkullen.

Att den gräsklädda kullen nära Börringsjön döljer resterna av en medeltida borg, råder det inget tvivel om. Mitt på platån finns en fyrkantig markering av kärntornet med stora stenar. Ojämnheterna i marken antyder byggnader och gamla utgrävningar. Och fragment av munktegel ligger här och där i dagen. Men i övrigt finns det inte mycket att se. Murarna är raserade sedan länge, tornen rivna. Stillheten härskar. Här krävs onekligen en god portion forskning och fantasi för att återskapa Lindholmens borg som den tog sig ut vid sin storhetstid under drottning Margaretas välde.

Texternas torn

Tornets strategiska betydelse framgår av de äldsta skriftliga källor, som nämner Lindholmen. Tornet uppträder således i traktaten som skrevs den 4 november 1332, och i vilken hertig Valdemar III av Jylland, greve Gerhard III av Rendsburg och greve Johan

III av Plön sluter fred med kung Magnus av Sverige-Norge och ärkebiskop Karl av Lund. Långt in i texten, vilken bara är känd i en avskrift, avtalas att riddaren Eggert Brockdorf inom 8 dagar skall överlåta borgen Lindholmen med torn och befästningsanläggningar, *castrum suum Lindholm, cum turri et munitionibus*, till riddaren Jens Uffesen (DD 2 X 403).

Några år senare, den 1 oktober 1339, tvingas Jens Uffesen att lämna sitt stentorn på Lindholmen, *turrim meam lapideam in Lindholm*, till riddaren Jens Hasenberg å kung Magnus vägnar. Och Jens Hasenberg får tillstånd, att förstöra försvarsanläggningarna, palissader och befästningar, kallade barfred och plankverk, och att fylla igen borgens vallgravar och diken. Han får riva tornet, jämna det med marken tills det är fullständigt förstört, och det får aldrig återuppbyggas av Jens Uffesen (DD 2 XII 182-183).

Hädanefter tiger de skriftliga källorna om tornet. Ingen text avslöjar, om tornet verkligen revs. Vi vet inte, om tornet stod emot Valdemar Atterdags belägring 1360 och hantseaternas belägring 1368-69. Och vi vet absolut ingenting om, var på Lindholmen Albrekt och Erik satt fångna. Kanske får vi en sista indirekt skymt av tornet, då Carl von Linné besökte platsen år 1749. Han skriver nämligen, att *för 30 år sedan stod här en mur av 30 alnars höjd, som nedtogs då Tyska kyrkan i Malmö skulle byggas* (Linné 1975, s 244). Muren med den imponerande höjden av 30 alnar, vilket motsvarar ca 18 m, kan ha varit en rest av Lindholmens kärntorn.

Frågorna är många: när blev tornet, som nämns 1332, uppfört? Är det samma torn,

som nämns 1339? Revs det, återuppbyggdes det, eller förblev det orört? Revs det slutligen, då Tyska Kyrkan uppfördes i Malmö, alltså omkring 1693? Hur var tornet utformat? Vilka byggnadsmaterial användes? Hur var tornet inrättat? Var det ett bostadstorn, eller kanske ett fångtorn?

Tornet antyds

Utgrävningarna 1934-35, vilka leddes av Olle Källström och Harald Olsson avslöjade inte mindre än tre torn: ett kraftigt porttorn i väster, ett hörntorn i nordost samt ett kärntorn. Och då kan vi inte utesluta, att Lindholmen har haft ännu fler torn. Ett hörntorn kan fortfarande gömma sig i nordväst och salsbyggnaden kan ha haft torn som rider på murhörnen, och som inte sätter några spår nere vid fundamentet. Hur som helst är det mest troliga att kärntornet är identiskt med texternas torn. Just här i mitten kan vi förvänta det äldsta och viktigaste tornet.

1934 undersöktes porttornet och hörntornet. Året därpå, 1935, upptäcktes kärntornet samt ringmuren och salsbyggnaden. Kärntornet blev emellertid aldrig riktigt utgrävt. Tornets hörn mot nordväst och nordost påvisades, och dess södra mursida grävdes fram, men i övrigt förblev tornet orört.

Det kunde konstateras, att kärntornet, som en gång uppfördes i tegel på ett stenfundament, var rivet nästan till grunden. Att muren nederst bestod av ett rullskift och ovanför det fanns ett skift med munkförband. Att tornet var kvadratisk, ca 9,7 m i nord-sydlig och ca 10 m i öst-västlig riktning, med en murbredd på 2,1 m. Slutligen

att stenbroläggningen låg ca 30 cm över tornets grundmur (Lundberg & Olsson rapport 1957, kap 11).

Erik B. Lundberg, som publicerade en artikel om undersökningen många år senare, tillät sig dock att tolka de funna murresterna i tre kronologiska byggnadsfaser: Äldst skulle enligt honom kärntornet vara, därpå följde ringmuren med salsbyggnaden och sist porttornet och hörntornet (Källström 1935; Lundberg 1959, s 76).

Tornet avslöjas

Utgrävningarna på Lindholmen återupptogs av Arkeologiska institutionen i Lund i maj 1993 som en seminariegrävning. Syftet var att undersöka om "Drottning Margaretas trädgård" kunde vara en förborg eller kanske en belägringsborg. Trädgården visade sig snart vara en naturlig kulle i ett böljande moränlandskap. De arkeologiska undersökningarna fortsattes därför på själva borgen, där en grupp studenter under ledning av Mats Roslund påbörjade en liten utgrävning med ett schakt på 2 x 3 m intill kärntornet. Grävningen gick ned till borggårdens stenbroläggning, genom omrörda jordmassor, varpå hålet måste fyllas igen.

Året därpå fortsatte utgrävningarna vid kärntornet (fig. 48). Ett område (schakt A, C och E) på totalt 24 m² (fig. 49) undersöktes kring tornets sydöstra hörn 2 veckor i maj 1994 under ledning av Jan-Erik Augustsson assisterad av Mats Anglert och Jes Wienberg och 2 veckor i september-oktober 1994, nu under ledning av Jörn Staecker assisterad av Mats Anglert och Peter Carelli.

Arbetet med att frilägga och dokumentera utfördes av studenter i medeltidsarkeo-

Fig. 48. Undersökningen av kärntornet i maj 1994. Foto Jes Wienberg, Arkeologiska institutionen i Lund.

logi som ett led i utbildningen. Avsikten med utgrävningen var således inte så mycket att besvara avancerade frågeställningar, som att pedagogiskt och konkret uppleva och lära av fältsituationen: Utsättningen av koordinatsystem, det systematiska borttagandet av grästorv, det slitsamma grävandet ned genom raseringsmassorna, friläggandet och dokumentationen av murverk, jordlager och talrika fynd. Och omvänt, den tunga igenfyllningen av schakten, då grästorvorna avslutningsvis läggs tillbaka på plats. Allt

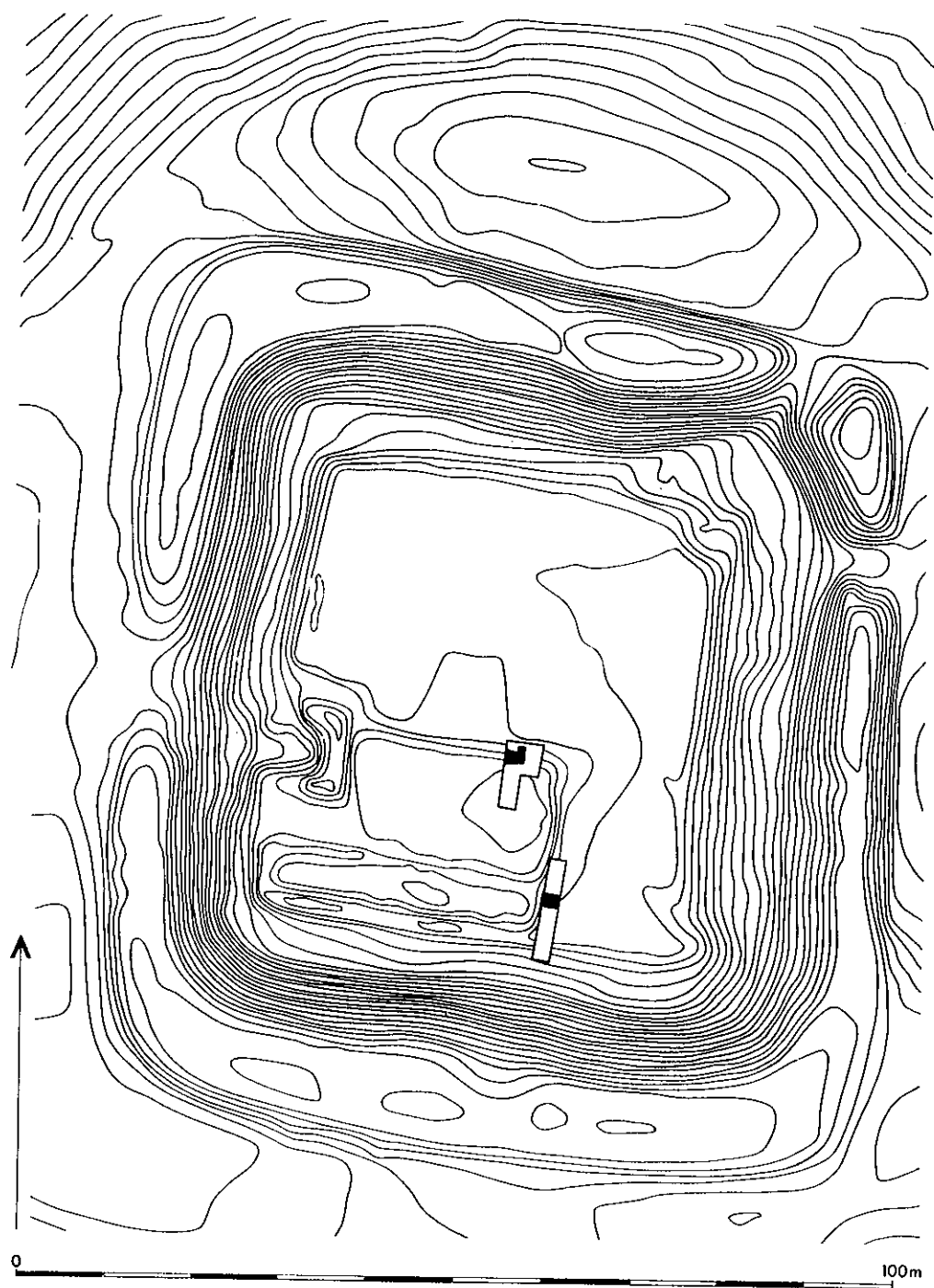

Fig. 49. Lindholmen med utgrävningsschaktet vid kärntornet och genom salsbyggnaden 1993-94.

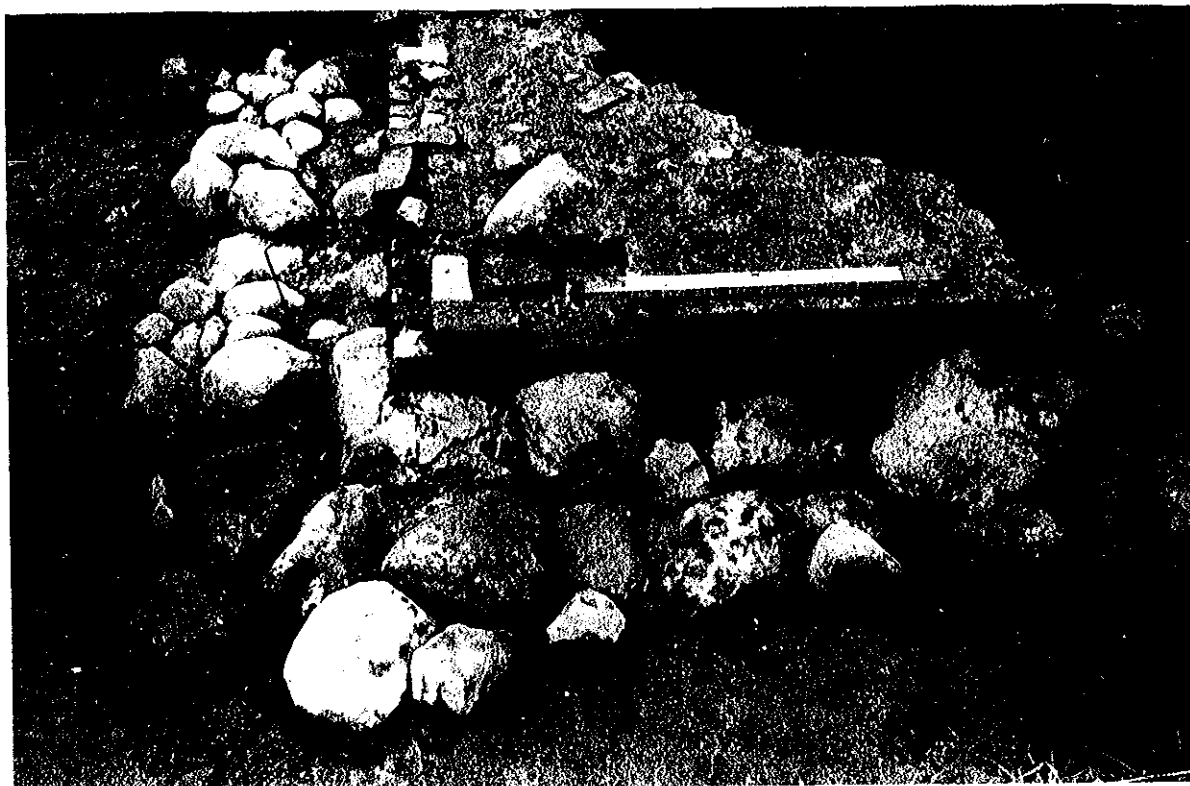

Fig. 50. Kärntornets sydöstra hörn. Foto september/oktober 1994, Arkeologiska institutionen i Lund.

medan vädret skiftar och nyfikna betande kor och tjurar tränger sig på.

Utgrävningen avslöjade, att de stora stenarna endast utgör en ytlig markering. Medeltidens kärntorn är nu täckt av jord och tegelbrockor. Utgrävningen blottade tornets sydöstra hörn med de två nedersta skiften av tegel ovanpå ett kraftigt fundament av gråsten i kallmur (fig. 50–51), delar av borggårdens stenbroläggning, ett underliggande byggnadslager, tre stolphål och så den naturliga kullen bestående av hårdpackad lera. Utgrävningen var begränsad i tid och omfattning, men berättar dock en historia.

Lindholmens kärntorn uppförs på en grund av stora stenar i ett grävt hål i marken. Här kan ha funnits en källare, men den ligger i så fall utanför fältet. Ovan jord murras tornet i tegel med ett yttre välordnat skal i munkförband och en mera oregelbunden kärna av gråsten och tegel. Stolphålen utanför muren bör utgöra spår efter de byggnadsställningar i trä, som användes vid uppförandet. På jorden kring tornet ligger tegelbrockor, som murarna har kasserat under byggandets gång, och nedfallet murbruk. När tornet är färdigt, täcks delar av fundamentet och byggavfallet efterhand med flera benrika kulturlager. Sedan, ovisst när,

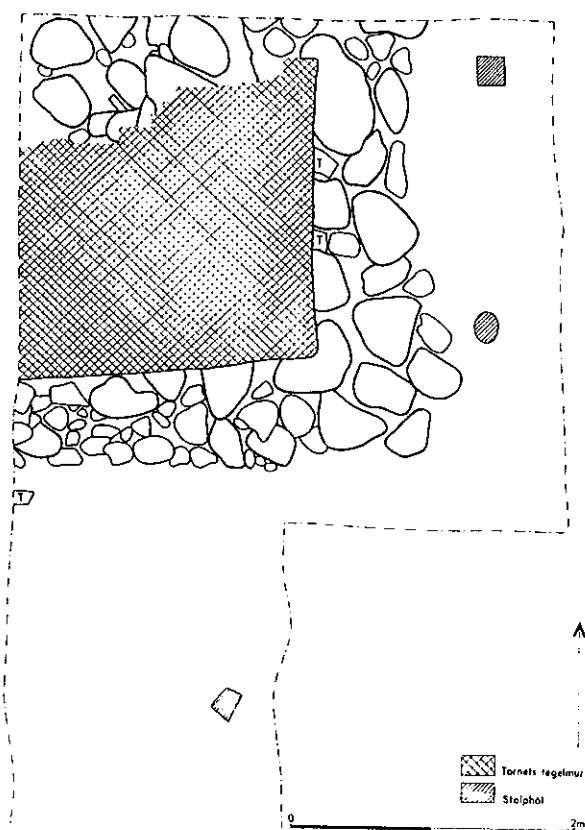

Fig. 51. Plan över schakt A och C med sydöstra hörnet av kärntornet.

tillkommer så borggårdens stenläggning med runda stenar satta i sand. Senare rivs tornet nästan ned till grunden. Alla tegelstenar, som har varit synliga, tas bort. Bara de nedersta skiften, som kan ha varit täckta av jord på gården, får sitta kvar (Pantzar m.fl. rapport 1994).

Historien är enkel, nästan för enkel. Om den är trovärdig, kan vi emellertid slå fast att vi står inför ett torn från borgens äldsta fas, antagligen det torn som nämns 1332 och 1339. Inget i utgrävningen tyder på, att det revs redan på 1300-talet, utan att det har

stått lika länge som resten av borgen. Rivningen kunde vi däremot inte datera. Slutligen visar fynd av modernt glas och ett lås, att tornets hörn har varit mer eller mindre synligt redan 1935.

Kärntornets konstruktion med ett fundament av gråsten påmurat i tegel i munkförband påminner så mycket om ringmurens uppbyggnad, att vi allvarligt måste överväga, om inte tornet och den yttre muren är samtidiga, medan porttornet, salsbyggnaden och hörntornet tillkom senare, hur som helst kan den tanken fungera som en arbetshypotes (Falk 1994, s 15ff).

Kärntornets utseende

Ett kort omnämnande i ett par brev samt avtäckandet av ett murhorn tillåter inga vidlyftiga rekonstruktionsförsök. Tornet reser sig inte över gräskullen utan hjälp. För att kunna föreställa sig tornets utformning och funktioner är det nödvändigt med en utblick till andra borgar:

Ett närliggande exempel är Falsterbohus, där Erik Menved lät uppföra en borg efter 1311, som påminner om Lindholmen. Kärntornet mäter här 9 x 9 m med en murtjocklek på bara 1,2 m. Det är också friliggande i närheten av en salsbyggnad. Men dess uppbyggnad är okänd (Blomqvist 1951).

Ett annat exempel är den välbevarade Kärnan i Helsingborg, som uppfördes åren efter 1313. Trots en hårdhänt restaurering kan besökaren ännu få ett gott intryck av, hur ett medeltida bostadstorn kunde vara inrättat med en högt liggande källare och ursprungligen sex våningar, senare reducerat till fyra våningar, varav två var försedda

med valv. Kärnan mäter dock hela 15 x 15 m i grundplan, har en murtjocklek på 3,8-4,2 m och var tidigare omgiven av en mantelmur (Eriksson 1993b).

Ett tredje exempel är det välbevarade tegeltornet i Korsör på Själland från 1300-talets första hälft (fig. 52). Tornet mäter 9 x 9 m i grundplan, var ursprungligen 14 m högt och har en murtjocklek på 2,5 m. Tornet har haft fyra våningar, vilka på 1500-talet ökades till sju och i början av 1800-talet till åtta. Murarna har haft små ljusgluggar. Ingången var genom en dörr på andra våningen. Och överst kröntes tornet av en krenelering (Haas 1990).

Om vi tar oss till Stora Bält, har vi således ett medeltida torn, som på ett tydligt sätt visar, hur Lindholmens kärntorn en gång kan ha sett ut. Ett högt tegelrött torn, som har dominerat omgivningen. Ett mångfunktionellt torn – samtidigt bostad, fästning och kanske fängelse.

Avresa

Vi kan åter lämna Lindholmen. Många frågor förblir obesvarade. Nya utgrävningar kan öka vår kunskap, men vi kan aldrig förvänta oss att kunna lösa alla problem, eller att kunna rekonstruera tornet eller borgen i detalj. Här hjälper bara fantasin. Vi lämnar Lindholmen längs den väg vi kom, lättade över att vara utom räckhåll för borgens skyttar och förhoppningsvis lite klokare, även om vi inte fick någon glimt av Albrekt och Erik.

Not

Tack till Bodil Petersson för översättning.

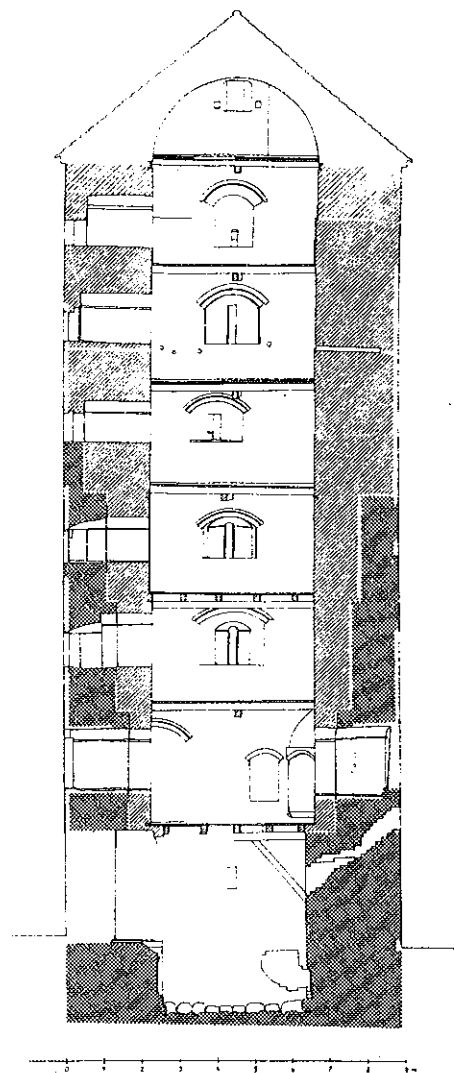

Fig. 52. Tvärsnitt av tornet i Korsör. Uppmätning Charlotte Haas 1989, efter Haas 1990.